

Zelfstandig leren in het talenonderwijs

1 november 1999

Auteurs: Helge Bonset, Hetty Mulder

Volume: 29

Nummer: 2

Pagina's: 7-23

Documenten

- [vonk_jrg29_030.pdf](#)

zelfstandig leren in het talenonderwijs helge bonset hetty mulder op de nederlandse scholen staat op dit moment het zelfstandig leren onderwerp van dit themanummer hoog op de agenda in de toelichtende teksten bij de kern doelen en examenprogramma's is herhaaldelijk sprake van zelfstandig leren of begrippen die daarmee verwant zijn zoals actief leren zelfstandig werken leren leren door allerlei ontwikkelingen groeide het inzicht vooral ook op de scholen zelf dat alle leerlingen en leraren gebaat zijn bij een activerende aanpak met ruimte voor zelfstandig werken en leren in deze bijdrage willen we een drietal kernbegrippen uit deze ontwikkeling verhelderen concretiseren en toepassen het zijn de begrippen zelfstandig werken zelfstandig leren en zelfverantwoordelijk leren we verhelderen deze begrippen eerst door ze nader te omschrijven en tegen elkaar af te zetten dan volgt een concretisering en toepassing van tweemaal eerst demonstreren we hoe met begrippen behulp van deze begrippen via een checklist onderwijsleersituaties en onderwijsleermateriaal de begrippen zelfstandig samen werken reaal geanalyseerd kunnen worden enz zijn elders al eerder omschreven zowel den daarna demonstreren we vanuit de onderwijskundige hoek simons hoe met behulp van de begrippen zuylen 1995 nu van vroomhoven 1995 via een lijstje ontwerpadviezen onder van der molen 1996 als vanuit de talenwijsleersituaties en onderwijsleermateriaal hoek couzijn rijlaarsdam 1996b ontworpen kunnen worden bij dit laatste westhoff 1996 bonset rijlaarsdam beperken we ons tot de begrippen zelfstandig 1996 een goed uitgangspunt bieden dig werken en zelfstandig leren de check simons zuylen 1995 en westhoff 1996 list en de constructie adviezen zijn tot stand we geven hun inzichten hieronder gecombineerd gekomen in het kader van het talenonderwijs in een schema weer wijs vandaar de titel van dit artikel vormen van leren typen van leerlingen zelfstandig werken handelende leerling zelfstandig leren leerbekwame leerling zelfverantwoordelijk leren autonome leerling simons zuylen 1995 westhoff 1996 nov dec 1999 nummer 2 29e jaargang mk zelfstandig samenwerken de opzichten zelf keuzes maken boekaerts simons 1995 spreken in zo'n geval van bij zelfstandig samenwerken bepaalt de gedeelde sturing kenmerkend ver-

schil met leraar en of de auteur van het leermateriaal zelfstandig werken is dat leerlingen niet de leertaken de manier waarop deze moe alleen worden aangezet tot het zelfstandig ten worden uitgevoerd en eventueel ver uitvoeren van leertaken maar ook tot het schillende routes die leerlingen kunnen kie zelfstandig sturen van het leergedrag zen er is voor de leerlingen dus weinig keuzevrijheid het leren is docentgestuurd in onderwijskundige termen leerlingen ver of docentbepaald boekaerts simons werven niet alleen zelfstandigheid in het 1995 cognitieve domein maar ook in het meta cognitieve domein zij leren hoe zij leren en de leerlingen voeren de taken zo zelfstandig zij leren hoe zij zo effectief mogelijk kunnen mogelijk uit dat betekent dat de opdracht leren daartoe leren zij keuzes maken zij het formulering de leerling goed op weg moet steeds binnen bepaalde kaders eindtermen helpen en dat her en der in de opdrachten en examens vormen natuurlijk steeds de en oefeningen steun wordt geboden aan de buitenmaten van de mogelijkheden leer leerling het schoolboek zorgt ervoor dat de lingen leren ook hun leren te plannen en het leerling aan de gang kan gaan en aan de eigen leerproces te bewaken en te evalu gang kan blijven eren ze verwerven een achter deze aan als dit metacognitieve domein expliciet persoonlijk repertoire aan pak zit de leerpsy doel is van onderwijs leren hoe te leren leerhandelingen en in chologische ge en leren hoe zo effectief mogelijk te zicht in de efficiëntie dachte dat je iets leren besteden de leraar en het daarvan in bepaalde vooral leert door er schoolboek dus expliciet aandacht aan omstandigheden is de zelf aan te hande de vaardigheid leren leren ene strategie handiger len vgl van dan de andere als dit parreren 1983 vandaar dat westhoff metacognitieve domein expliciet doel is van 1996 spreekt van de handelende leerling onderwijs leren hoe te ieren en leren hoe zo deze benadering is er vooral op gericht om effectief mogelijk te ieren besteden de bij gegeven doelstellingen zo efficiënt en leraar en het schoolboek dus expliciet aan effectief mogelijk leeractiviteiten te organise dacht aan de vaardigheid leren leren ren en leerstof te laten verwerken daarbij resultaat van dergelijk onderwijs is wat kunnen er voor leerlingen best keuzemoge westhoff 1996 de leerbekwame leerling lijkheden worden ingebouwd juist omdat noemt verschillende leerlingen via verschillende routes het effectiefst leren die keuzes zijn bij zelfstandig werken bedacht door de zelfverantwoordelijk leren leraar of de schon boekauteur bij zelfverantwoordelijk leren gee ft de leraar en of auteur van het leermateriaal slechts zelfstandig leren globaal aan wat het einddoel is en laat het aan de leerlingen zelf over hoe ze dit doel bij zelfstandig leren probeert de leraar en of willen invullen en bereiken een rigoureuze de auteur van het leermateriaal leerbeslis variant is dat de leerlingen volledig zelf singen uit te besteden aan leerlingen bepalen wat en hoe zij leren het laatste zal grofweg vallen die beslissingen uiteen in in de context van het voortgezet secundair twee categorieen over het wat en over het onderwijs ook in de toekomst niet gauw hoe van het leren leerlingen kunnen in bei voorkomen het eerste kan zich gaan 298 jaargang nummer 2 nov dec 1999 voordoen bij het maken van profiel werk zelfstandig werken en daarbij in eerste stukken en het aanleggen van lees en instantie de leerbeslissingen weer zelf in de schrijfdossiers de leerlingen zelf nemen in hand nemen beide gevallen de voornaamste beslissingen ten aanzien van de leerdoelen de leeractivi ambivalente relatie teiten en de

zelf beoordeling ze hebben de relatie van de ene fase tot een volgende een grote mate van keuzevrijheid het leren fase is ambivalent aan de ene kant is de is overwegend leerlinggestuurd boekaerts invulling van de ene fase voorwaarde voor simons 1995 de volgende wanneer leerlingen geen gele genheid krijgen tot zelfstandig werken maar in het schoolboek zal men geen expliciete alleen maar hoeven te luisteren naar door aandacht meer aantreffen voor leren leren de leraar gepresenteerde informatie en de leerling is leerbe instructie is een basis kwaam en binnen en wanneer het onderwijs niet voorwaarde voor zelf gegeven kaders zijn expliciet aandacht schenkt aan standig leren niet ver eigen leraar bronnen metacognitieve vaardigheden zoals vult en wanneer het die de leerling kan ge zelf kunnen plannen kiezen en onderwijs niet expliciet bruiken kunnen deels reflecteren is er niet voldaan aan aandacht schenkt aan in het schoolboek een basisvoorwaarde voor metacognitieve vaar staan maar zullen va zelfverantwoordelijk leren door digheden zoals zelf ker buiten het school autonome leerlingen kunnen plannen kiezen boek gezocht worden en reflecteren is er niet leerlingen worden gestimuleerd tot emotio voldaan aan een basisvoorwaarde voor zelf nele en sociale zelfcontrole om grotere leer verantwoordelijk ieren door autonome leer taken zelfstandig tot een goed einde te lingen brengen van der molen 1996 vermunt anderzijds kan een te ver doorgevoerde 1992 resultaat van dit onderwijs is ideali invulling van een bepaalde fase de groei ter de autonome of in ieder geval zo naar de volgende blokkeren als bij het zelf autonoom mogelijke leerling westhoff standig werken de leerstof en de leerroutes 1996 zo verregaand voorgestructureerd zijn dat de leerling al het plan kies en reflecteer werk uit handen wordt genomen staat dit relatie de overgang naar zelfstandig leren duidelijk in de weg en wanneer de leerling voortdu simons zuylen 1995 zien de begrippen rend en blijvend via expliciete opdrachten zelfstandig samen werken zelfstandig leren tot plannen kiezen en reflecteren worden en zelfverantwoordelijk leren als elkaar aangezet wordt hem de mogelijkheid ont opvolgende fasen in een groeiproces waar nomen het reguleren van zijn leerproces te in de leraar geleidelijk steeds meer leerbe internaliseren en tot een tweede natuur te slissingen aan de leerling overlaat dit groei maken terwijl hij dat bij zelfverantwoordelijk proces typeren ze als leren ieren hierbij leren wel nodig heeft plaatsen we drie kanttekeningen samenvattend de invulling van een fase is voorwaarde voor de volgende fase maar cyclische groei een te ver doorgevoerde invulling van een het gaat niet om een lineaire groei maar fase kan de overgang naar de volgende om een cyclische wanneer er nieuwe en fase juist blokkeren het groeiproces zal gecompliceerde leerstof aan de orde komt dus niet altijd zo onproblematisch geleidelijk zal de leraar soms van zelfstandig of zelfverlopen als simons zuylen 1995 het antwoordelijk leren terugschakelen naar voorstellen nov dec 1999 nummer 2 29 jaargang 0 yo ideale overgang mate er sprake is van zelfstandig werken wij zijn wel met simons zuylen 1995 van zelfstandig leren of zelfverantwoordelijk mening dat zelfstandig samenwerken een leren de checklist is onderverdeeld in drie uitstekende overgangsmogelijkheid is tussen hoofdcategorieen zelfstandig werken en zelfstandig leren de a plannen van de leertaak samenwerking tussen leerlingen biedt b uitvoeren van de leertaak natuurlijke mogelijkheden tot een metacogni c reguleren van de leertaak tief

gerichte reflectie via opdrachten als beschrijf met elkaar hoe je als groep deze de categorieën a en c vertegenwoordigen taak hebt aangepakt en of je daar tevreden in de checklist het metacognitieve domein over bent of ga met elkaar na of je tevreden wanneer ze tenminste voor een deel in han bent over jullie planning en taakverdeling den liggen van de leerlingen deze catego deze reflecties leren leerlingen om in een vol rieden hebben dus alles te maken met zelf gende fase ook individueel beslissingen te standig leren en zelfverantwoordelijk leren nemen over strategie tijd en plaats van leren categorie b vertegenwoordigt het cognitief domein en heeft vooral te maken met zelf standig werken checklist voor de analyse de onderverdeling van deze drie hoofdcate van onderwijsleersituaties gorieen in subcategorieen is bedoeld om aspecten die tot de drie hoofdcategorieen en lesmateriaal gerekend kunnen worden nader te bepa len de subcategorieen leiden uiteindelijk tot we hebben geprobeerd bovenstaande negen concrete vragen waarmee onderwijs onderscheidingen concreet te maken de leersituaties en lesmateriaal geanalyseerd nu volgende checklist voor de analyse van kunnen worden met het oog op zelfstandig onderwijsleersituaties en lesmateriaal is een werken zelfstandig leren en zelfverantwoor hulpmiddel om te kunnen bepalen in welke delijk leren checklist zelfstandig werken zelfstandig leren zelfverantwoordelijk leren a plannen van a leerdoelen stellen 1 wie bepaalt de leerdoelen de leertaak b oriënteren op 2 wie bepaalt de wijze waarop de de leertaak leerlingen zich oriënteren op de leeractiviteit en b uitvoeren van a kiezen van de 3 wie bepaalt welke leeractiviteiten de leertaak activiteiten en hun worden uitgevoerd en in welke volgorde volgorde b kiezen van de aanpak 4 wie bepaalt de aanpak van de leeractiviteiten hier kan het gaan om diverse aspecten van de aanpak mondeling of schriftelijk alleen of samen met anderen verschillende leerroutes of oplossingswegen ng 29e jaargang nummer 2 nov dec 1999 c kiezen van de plaats 5 wie bepaalt waar de activiteiten worden uitgevoerd d kiezen van de tijd 6 wie bepaalt in welke tijd de acti viteiten worden uitgevoerd en hoe lang erover gedaan wordt c reguleren van a bewaken 7 wie bewaakt het leerproces van de leertaak de leerling b evalueren 8 wie geeft commentaar feedback op de uitvoering van de leertaak op het product en op het proces gezien de doelen van de leertaak c toetsen 9 wie bepaalt of de kwaliteit van het leerresultaat producten en proces in overeenstemming is met de onderwijsdoelen achter elk van de negen vragen van de checklist moet de volgende schaal gedacht worden 1 2 3 4 5 leraar leraar en leerlingen leerlingen wanneer het antwoord op de vraag in het leren is sprake als daarnaast antwoorden uit linkerdeel van de schaal terechtkomt bij de a en of c categorie zich tenminste in voorbeeld de leerdoelen worden vrijwel het midden van de schaal bevinden de geheel door de leraar het leermateriaal antwoorden op de vragen in de b categorie bepaald wijst dat op sturing door de leraar moeten dan in het midden of rechts op de en dus in het gunstigste geval op zelfstan schaal vallen om van zelfverantwoordelijk dig werken wanneer antwoorden in of rond leren te kunnen spreken is het nodig dat de het midden van de schaal terechtkomen antwoorden op vrijwel alle vragen in de a wijst dat op een combinatie van gedeelde b en c categorie zich in het rechtergedeel sturing en zelfstandig leren antwoorden in te van de schaal bevinden het rechterdeel van de schaal wijzen op leerlingsturing en

zelfverantwoordelijk leren een voorbeeld hoe passen we het geheel van vragen en schalen toe bij de analyse van onderwijs met een voorbeeld willen we de werking leersituaties en materiaal van zelfstandig van de checklist illustreren hiervoor kozen werken is sprake als de antwoorden op een we de instructie voor het project aantal vragen in de b categorie tenminste in leesverslag die een vakgroep nederlands in het midden van de schaal vallen in dat 1996 uitreikte aan zijn 4 havo leerlingen geval bepalen leerlingen een deel van het eerder gepubliceerd in tegels 1996 uitvoeren van hun leertaken van zelfstandig nov dec 1999 nummer 2 29e jaargang in instructie voor het project leesverslag benodigdheden een literair werk dat in drie verschillende uittrekselboeken wordt besproken kopieën van die besprekingen over en weer blz 118 groepsopdracht voor drie personen 1 lees met drie personen ieder apart hetzelfde literaire werk 2 kopieer de besprekingen van dat boek uit drie verschillende uittrekselboeken 3 noteer de vragen van de punten 1 t m 7 behalve 2 in over en weer blz 118 op een apart vel in dezelfde volgorde als in het boek 4 neem over wat in jouw uittreksel over de afzonderlijke vragen wordt gezegd en geef aan wat niet behandeld wordt 5 wissel onder elkaar de gegevens uit zodat ieder drie varianten heeft op de vragen van over en weer blz 118 6 discussieer puntsgewijs over de drie varianten wat zijn de overeenkomsten en wat zijn de verschillen wat moet er bij welk uittreksel bijgevoegd worden en wat kan bij welk uittreksel worden weggelaten geef bij elk punt aan wat je goed of slecht vindt en waarom geef ten slotte een beargumenteerd eindoordeel over elk uittreksel en bepaal welke het beste is en waarom 7 maak beurtelings een verslag van de discussies 8 maak gezamenlijk uit de drie uittreksels het volgens over en weer blz 118 meest ideale leesverslag 9 lever in bij je leraar nederlands auteurs en titels van de gebruikte uittrekselboeken de taakverdeling binnen de groep wie bestudeert welk uittreksel wie maakt welk verslag etcetera de planning op datum en tijd verslagen van de discussies het ideale leesverslag dus het eindproduct op de checklist scoren we deze lesopzet als volgt leraar leerlingen 1 2 3 4 5 a plannen 1 leerdoelen x 2 orientatie x b uitvoeren 3 leeractiviteiten x 4 aanpak x 5 plaats x 6 tijd x c reguleren 7 bewaken x 8 evalueren x 9 toetsen x 29e jaargang nummer 2 nov dec 1999 leerdoelen orientatie van het werk zich af in het kader van bege het kennelijke leerdoel het gezamenlijk leidende studie in de mediatheek we mogen maken van een ideaal leesverslag zie punt aannemen dat de leraar zich daar af en toe 9 van de opdracht is geheel door de leraar op de hoogte stelt van de voortgang van bepaald voor de orientatie op de leertaak het leerproces bij de leerlingen een 3 dus voor zover aanwezig geldt hetzelfde op de schaal leraar en leerlingen bewaken samen het leerproces met de leraar in de rol leeractiviteiten van begeleider de leeractiviteiten en de volgorde daarvan zijn stapsgewijs voorgeschreven in de evalueren opdracht samen reflecteren op individuele en groeps producten is impliciet in de opdracht aan aanpak wezig zie punt 6 en punt 8 dat betekent in de aanpak van de leertaak kunnen leerlin dat de leerlingen voor een gedeelte het pro gen een paar keuzes en eigen invullingen duct van de leertaak mee evalueren voor maken ze mogen zelf de taken verdelen deze bescheiden leerlingeninbreng scoren binnen de groep en een werkplanning we een 2 op de schaal maken zie punt 9 van de opdracht ook heeft de eindopdracht een enigszins open toetsen karakter om

die reden scoren we hier een de opdracht suggereert dat de toetsing van 3 op de schaal van de checklist de leerlin het product geheel bij de leraar ligt over gen hebben inbreng in de aanpak van de toetsing van het leer proces wordt niets leer-activiteiten vermeld plaats uit het bovenstaande valt af te lezen dat we de keuze-mogelijkheden voor leerlingen wat te maken hebben met een voorbeeld van de plaats waar ze werken betreft zijn zelfstandig werken de helft van de vragen in beperkt zo blijkt uit de begeleidende tekst de b categorie het uitvoeren van de leer van het artikel leerlingen kunnen kiezen uit taak scoort midden in de schaal of hoger het lokaal voor stiltestudie voor het lezen in de 0 categorie het reguleren van de leer van het literaire werk of de mediatheek voor taak zijn lichte sporen van zelfstandig leren begeleide studie omdat er enige keuze aanwezig in de a cate-gorie geen mogelijk is scoren we een 2 op de schaal het zal duidelijk zijn dat we het bovenstaan tijd de voorbeeld danig hebben moeten inter de leerlingen mogen zelf plannen op datum preteren om alle scores te kunnen aanbren en tijd zie punt 9 van de opdracht we gen dat komt omdat we niet over de gaan ervan uit dat er wel een uiterste inle volledige gegevens beschikken bij echte verdatum zal zijn vastgesteld wat de vrij onderwijsleersituaties en onderwijsleermate heid van de leerlingen inperkt vandaar een rialen kunnen we die gegevens krijgen door 4 op de schaal en geen 5 lessen te bezoeken vragen te stellen de lerarenhandleiding te raadplegen enzovoort bewaken wie meer voorbeelden wil zien van de toe de op-dracht suggereert dat de leerlingen passing van de checklist verwijzen we naar van begin tot eind zelf hun leerproces bonset mulder 1997 bewaken anderzijds speelt een groot deel nov dec 1999 nummer 2 29e jaargang schema van de werk-groep van wij beiden deel hebben uitgemaakt het zelfstandig leren is vervaardigd in opdracht van het proces management voortgezet onderwijs pmvo dat de veran-deringen in het nederlands een interessant schema met een vergelijk voortgezet onderwijs aanstuurt het boekje baar doel als onze checklist is dat van de waarvan het deel uitmaakt is verzonden werkgroep zelfstandig leren 1999 waar naar alle sc-holen voor voortgezet onderwijs schema van de werkgroep zelfstandig leren ken-merk zelf werken zelfstandig zelfstandig zelfverantwoor werken leren deluk leren 1 vaststelling leer doelen sta an vast doelen staan vast doelen sta an grotendeels leerlingen bepalen doel bepaald door leraar bepaald door leraar vast bepaald door leraar specifieke leerdoelen voor en of leermiddel en of leermiddel en of leermid-del die opdracht of dat onder deel moeten wel passen binnen algemene doelen 2 omvang en openheid kort e gesloten langere gesloten enigszins open open op-drachten lange van de taak of opdrachten opdrachten opdrachten leertaak mede door opdracht leerling geformuleerd taken hebben een taken zijn relatief taken zi-jn relatief uitge taken zijn omvang rijk beperkte omvang en zijn uitgebreid breed maar beperkt in in tijd beperkt vergelijking met zelfver antwoordelijk leren antwo-orden en of antwoorden en of er zijn meerdere er zijn meerdere oplossingen zijn een oplossingen zijn een antwoorden en of antwoorden en of duidelijk worden mees-tal duidig worden veelal oplossingen mogelijk oplossingen mogelijk klassikaal be-sproken met antwoordbladen gecontroleerd 3 gerichtheid op ge ri cht op de in-houd gericht op de inhoud van evenveel geri cht op evenveel ge ri cht op inhoud cognitie van de opdracht namelijk de opdracht namelijk het de inhoud van de de in-

houd van de of proces het aan leren van aanleren van kennis of opdracht cognitie
opdracht cognitie metacognitie kennis of vaardigheden vaardigheden cognitie en
als op het leerproces als op het leerproces een beetje gericht op het metacognitie
metacognitie leerproces metacognitie het geleerde kan worden het geleerde kan
worden het geleerde kan worden het geleerde kan worden toegepast in de con-
text toegepast in de context toegepast in andere toegepast in andere waarin het is
aangeleerd waarin het is aangeleerd situaties contexten dan situaties contexten
dan waarin het is aangeleerd waarin het is aangeleerd 4 rol leraar al dan de
leraar of het de leraar of het de leraar of het de leraar opleiding niet in combi-
natie leermiddel bepaalt leermiddel bepaalt leermiddel bepaalt bepaalt de al-
gemene leer met leermiddelen inhoud inhoud deel van de inhoud doelen waar a
aanpak wanneer volgorde aanpak de leraar stuurt in kleine de leraar stuurt in
kleine de leraar is coach en de leraar is coach en stappen stappen helpt op aan-
vraag helpt op aanvraag 1 11 29e jaargang nummer 2 nov dec 1999 kenmerk zelf
zelfstandig zelfstandig zelfverantwoord werken leren delijk leren 5 rol leerling de
leerling doet wat de leerlingen bepalen de leerlingen bepalen de leerling doet op
gevraagd is waar deel inhoud zelfgekozen wijze wat wanneer waar gevraagd is vol-
gorde wanneer de leerlingen bepalen volgorde inhoud aanpak waar wanneer
volgorde aanpak leerdoelen moeten wel passen binnen algemeen doelen de leer-
ling doet wat de leerling doet op de leerling bepaalt zelf gevraagd is waarbij
zelfgekozen wijze wat wat nodig is om doel te plaats tijdstip en gevraagd is re al is-
eren en voert dit uit volgorde door de leerling bepaald worden 6 feedback geen
feedback of alleen feedback op leerinhoud feedback op feedback op leerproces op
leerinhoud leerproces aanpak en aanpak en op inhoud op inhoud zelfevaluatie
door leerling 7 reflectie geen reflectie of alleen reflectie met name reflectie op
leerresultaat reflectie op leerresultaat reflectie op leerresultaat op leerresultaat
en en leerproces en leerproces soms enigszins op proces het schema is inhoudelijk
verwant aan onze ontwerpadviezen voor checklist het enige grote verschil is de
aan zelfstandig leren wezigheid van een begrip zelf werken dat voorafgaat aan de
overige drie begrippen die wij hebben onderscheiden aan de ene recent kreeg het
instituut waar wij werken kant is naar onze ervaring de grens tussen de slo in en-
schede van de overheid en zelf werken en zelfstandig werken in de een aantal vel-
daanvragers de opdracht om praktijk niet altijd scherp te trekken aan de voor-
beeldlesmateriaal te ontwikkelen voor andere kant is het voordeel van de aanvul-
alle vakken in de basisvorming waarin het lering met zelf werken wel dat meer naar
begrip zelfstandig leren zichtbaar werd voren komt dat ook zelfstandig werken al
gemaakt dat resulteerde in het project een onderwijsvernieuwing is en niet alleen
zelfstandig leren in de vakken van het voort zelfstandig leren gebruikers van onze
gezet onderwijs dat geleid wordt door een checklist zouden dat uit het oog kunnen
van ons hetty mulder en waarbinnen de verliezen omdat zelfstandig werken daarin
ander helge bonset materiaal ontwikkelt de laagste categorie is we komen hierop
voor het vak nederlands gekozen werd terug aan het eind van ons artikel voor een
opzet waarbij het lesmateriaal vooral ook de progressie van zelfstandig werken
naar zelfstandig leren duidelijk zou maken daartoe ontwikkelden we per vak
steeds twee voorbeelden in de basisvor ming een voorbeeld voor leerjaar 1 en een

voor leerjaar 3 in de tweede fase een voor begin 4 havo of 5 vwo en een voor eind nov dec 1999 nummer 2 29e jaargang int 4 havo of 5 vwo de bedoeling daarbij is dat 1 zelfinstruerende vrij gesloten opdrach het tweede voorbeeld meer of duidelijker ten de leerling kan die zelfstandig uit kenmerken van zelfstandig leren vertoont voeren zonder of met weinig hulp van dan het eerste en het eerste relatief meer in de leraar en kan ook zelfstandig zijn de sfeer van zelfstandig werken ligt werk controleren met behulp van voor beelduitwerkingen van de opdrachten de hiervoor beschreven checklist gebruik 2 enige vrijheid van de leerlingen ten aan ten we in het project als hulpmiddel om ons zien van de plaats waar ze werken klas eigen materiaal te analyseren op zelfstandig studienis media bibliotheek thuis en of leren gehalte maar alleen achteraf je eigen de tijd waarop ze werken zelf indelen werk analyseren en bijstellen is toch een en of de volgorde waarin ze de leeracti wat omslachtige werkwijze vandaar dat we viteiten uitvoeren op het idee kwamen een lijstje met ont werpmaatregelen op te stellen die ervoor de meeste nieuwe methodes nederlands in zouden zorgen dat op voorhand zoveel het nederlands voortgezet onderwijs geven mogelijk kenmerken van zelfstandig leren in aan het bovenstaande goed vorm wat punt het materiaal in het bijzonder in het tweede 1 betreft en maken punt 2 mogelijk bij 2 lesvoorbeeld een plaats zouden vinden we komen natuurlijk beslissingen in het geding presenteerden het lijstje in de vorm van ont die in de eerste plaats door de docent sec werpadviesen aan onze collega s omdat tie genomen worden en niet door het leer we denken dat het bruikbaar is voor ieder boek zelfstandig werken is in de nieuwe een die onderwijsleersituaties of onderwijs methodes al met al heel behoorlijk gereali leermateriaal wil ontwerpen waarin zelfstan seerd maar zelfstandig werken is nog geen dig leren zichtbaar wordt dus in principe zelfstandig leren zoals we hebben gezien in voor alle leraren methodemakers en andere de voorafgaande paragrafen wat kan nu onderwijsontwikkelaars bieden we het ook een leraar nederlands doen die delen uit aan aan de lezers van dit themanummer zijn methode zo wil bewerken dat deze meer trekken van zelfstandig leren vertoont uitgangspunt van de adviezen is de situatie of een methodemaker of ontwikkelaar die van zelfstandig werken daarmee be-doelen nieuw materiaal wil maken met een hoger we zelfstandig leren gehalte dan het vorige wij formuleerden de volgende adviezen ontwerpadviezen voor zelfstandig leren 1 vergroot de vrijheid van de leerlingen ten aanzien van zowel plaats tijd als volgorde van leeractiviteiten 2 maak de opdrachten taken opener en uitgebreider 3 laat de leerlingen zich oriënteren op het materiaal als geheel 4 laat de leerlingen kiezen uit opdrachten taken en laat hen hun keuzes verant worden 5 laat de leerlingen bij open en uitgebreide opdrachten taken zelf een aanpak bedenken 6 laat de leerlingen bij open en uitgebreide opdrachten taken zelf een tijdsplanning maken en deze verantwoorden 7 kies regelmatig voor groepswerk laat de leerlingen dan zelf een taakverdeling en een tijdsplanning opstellen en laat ze reflecteren op groepsproces en groepsproduct 29e jaargang nummer 2 nov dec 1999 8 laat de leerlingen in duo s of groepjes reflecteren op elkaars producten ook na individueel werk 9 laat de leerlingen zelf criteria opstellen ten behoeve van de reflectie op elkaars producten of op een groepsproduct 10 laat de leerlingen hun eigen of elkaars product meebeoordelen voor een cijfer via zelfevaluatie of peer

evaluation 11 laat de leerlingen reflecteren op hun eigen leerproces 12 laat de leerlingen nadenken over de relevantie en toepassingsmogelijkheden van het geleerde voor hun schoolse buitenschoolse en naschoolse leven we lichten de bovenstaande adviezen toe opeenvolgende stadia van het ideale schrijf via voorbeelden uit het lesmateriaal proces achtereenvolgens leren ze dat infor nederlands voor het zelfstandig leren pro matieve teksten antwoord geven op vragen ject dat materiaal heet traject een infor van lezers aan welke eisen zulke teksten matieve tekst schrijven over een beroep³ moeten voldoen hoe ze informatie moeten het is een bewerking van een oudere slo gebruiken voor hun tekst hoe ze de schrijf publicatie milo vellekoop 1993 die ook taak kunnen uitvoeren in stappen en hoe ze in vlaanderen niet onbekend is van gebruik kunnen maken van commentaar looveren 1999 er zijn twee varianten van van medeleerlingen om hun tekst te verbe het materiaal uitgewerkt een zelfstandig teren werken variant voor het eerste leerjaar en een zelfstandig leren variant voor het derde leerjaar havo vwo open er en uitgebreider opdrachten de opdrachten zijn in de zelfstandig leren vrijheid ten aanzien van plaats variant van traject veel opener dan in de tijd en volgorde zelfstandig werken variant de leerlingen kiezen zelf het beroep waar ze over schrijf in beide varianten kunnen de leerlingen vrij ven liefst het beroep dat ze voor zichzelf op kiezen voor wat de plaats betreft uit klaslo dat moment voor ogen hebben bepalen kaal biblio of mediatheek studienis thuis het publiek waarvoor ze schrijven bepalen enzovoort wat de tijd betreft moeten de zelf hoe en welke informatie ze verzamelen leerlingen in de zelfstandig leren variant een en bedenken in duo s de eisen waaraan hun planning maken voor een periode van zeven informatieve tekst moet voldoen in de zelf lessen en die steeds zelf bewaken en bij standig werken variant kunnen de leerlingen stellen in de zelfstandig werken variant slechts kiezen uit drie gegeven beroepen hoeven de leerlingen maar een periode van het publiek is gegeven evenals de informa vijf lessen zelf in te delen en dit volgens het tie waaruit geput moet worden en de eisen principe als je achter raakt moet je het waaraan de tekst moet voldoen werk thuis afmaken er wordt daar niet gevraagd om expliciet te plannen te bewa ken en bij te stellen zich oriënteren op het materiaal de volgorde van de leeractiviteiten ligt in in beide varianten wordt de leraar aanbevo beide varianten in grote lijnen vast vanwege len om de leerlingen zich van tevoren onze keuze de leerlingen te leiden door de te laten oriënteren op de lessenreeks de nov dec 1999 nummer 2 29e jaargang leerling moet hiertoe het hele pakket orien kiezen uit opdrachten terend doorlezen en voor zichzelf de vol gende vragen beantwoorden in de zelfstandig leren variant van traject kiezen de leerlingen hoeveel voorbereiden wat willen ze dat ik leer de opdrachten ze uitvoeren op grond van hoe willen ze dat ik dat leer hun eigen inschatting van hun voorkennis over informatieve teksten in de zelfstandig moet ik alles doen moet het per se in werken variant moeten alle leerlingen alle deze volgorde voorbereidende opdrachten doen hoe merk ik straks of ik het kan of ken waar zou ik dit ooit voor kunnen gebrui ken een aanpak bedenken deze oriëntatie vooraf kan de leerling thuis in de zelfstandig werken variant gaan de uitvoeren of in een lesuur voorafgaand aan leerlingen steeds tewerk volgens voorge de eigenlijke lessenreeks de leraar kan schreven en vastliggende aanpakken in de

besluiten er een korte klassikale bespreking zelfstandig eren variant stellen de leerlingen aan te wijden zelf plannen van aanpak op voor het informatie verzamelen het schrijven en het herschrijven van hun tekst een voorbeeld opdracht 17 kies op welke manieren je de informatie over het door jou gekozen beroep gaat verzamelen je bent hierin vrij op een punt na alleen jezelf als informatiebron nemen vinden wij niet voldoende maak een plan op welke manieren je informatie gaat verzamelen en hoeveel tijdje daar voor uittrekt vul dat in op je studiewijzer opdracht 18 bespreek met je duo partner jouw plan en dat van hem of haar ga na of het duidelijk en uitvoerbaar is binnen de gegeven tijd en stel het zo nodig bij opdracht 19 als je je plan besproken hebt met je duo partner en er tevreden over bent kun je nu informatie voor je tekst gaan verzamelen een tijdsplanning maken samenwerken met een duo partner in de zelfstandig leren variant van traject voor groepswork in de strikte zin is in de maakt de leerling zelf een tijdsplanning zelfstandig eren variant van traject niet zoals al bleek uit het voorbeeld onder advies gekozen wel voor samenwerking volgens 5 hij verantwoordt deze tegenover zijn het principe think and share met een vaste duo partner duo partner een deel van de opdrachten bestaat uit het in vaste duo s reflecteren op elkaars plannen zie bijvoorbeeld opdracht 18 onder advies 5 verder stellen de duo s samen het lijstje eisen op voor hun mn 298 jaargang nummer 2 nov dec 1999 informatieve tekst en becommentarieren ze reflecteren op elkaars producten elkaars teksten zie voor dit laatste verder onder advies 8 in de zelfstandig werken reflectie op elkaars producten komt in beide variant komt de vaste duo partner niet voor varianten van traject voor in de zelfstandig de leerlingen werken daar tot aan de com werken variant gebeurt dit met een gele mentaarfase geheel individueel genheidspartner en met behulp van een gegeven formulier met criteria in de zelfstandig leren variant met een vaste duo partner en met behulp van zelf opgestelde eisen criteria we geven een voorbeeld van de reflectie op het product in de laatste variant opdracht 27 lees elkaars concept teksten nog een keer heel goed bekijk nu in hoeverre ze voldoen aan de eisen die jullie hebben opgesteld voor informatieve teksten doe dat eis voor eis en schrijf per eis op wat je vindt van de tekst van de ander als je vindt dat de tekst niet overal aan een bepaalde eis voldoet geef dan zo precies mogelijk aan waar het probleem zit bijvoorbeeld je bekijkt de tekst op de eis duidelijkheid je vindt de tekst niet overal duidelijk je geeft aan welke stukken tekst dan niet duidelijk zijn en wat je daar niet in snapt schrijf vooral ook op wat je goed vindt aan de tekst dat geeft een schrijver moed opdracht 28 wissel met je duo partner het commentaar uit op elkaars teksten dat jullie hebben opgeschreven vraag elkaar door op wat je niet snapt of waar je meer over wilt weten vraag elkaar ook om advies bijvoorbeeld jij zegt dat dit stukje duidelijker moet heb je ook een idee wat ik zou kunnen doen om het duidelijker te maken criteria voor reflectie opstellen producten mee beoordelen dat de leerlingen in de zelfstandig leren in de zelfstandig werken variant beoordeelt variant zelf criteria opstellen en in de zelf alleen de leraar de schrijfproducten van de zelfstandig werken variant niet is uit het voor leerlingen in de zelfstandig leren variant kiest gaande al duidelijk geworden de leraar uit twee varianten van meebeoordeling door de leerlingen zelfevaluatie of beoordeling van elkaars werk peer evaluation we geven

het voorbeeld van de zelfevaluatie je levert bij je leraar in a je herschreven tekst zie opdracht 30 b je herschrijfplan zie opdracht 29 c het lijstje eisen dat jij en je duo partner hebben gebruikt om elkaars teksten te becommentarieren zie opdracht 27 d het commentaar dat je duo partner had op jouw tekst zie opdracht 28

nov dec 1999 nummer 2 29e jaargang vi ii i i e een stukje dat je nu nog moet maken daarin beschrijf je hoe tevreden je bent over je herschreven tekst hoe goed je zelf vindt dat je gewerkt hebt aan de tekst en wat voor cijfer je volgens jezelf verdient je leraar zal alles heel serieus doorlezen en bij zijn eindcijfer rekening houden met wat je onder e hebt opgeschreven als hij in zijn eindcijfer ver daarvan afwijkt zal hij dat mondeling of schriftelijk tegenover jou verantwoorden reflecteren op het eigen leerproces bineerd in een aparte procestoets de leer en nadenken over de relevantie lingen maken die onder leiding van de leraar aan het eind van de lessenreeks van het geleerde naast de toetsing van hun schrijfproduct de in beide varianten van traject hebben we toets ziet er als volgt uit in de zelfstandig reflectie op het leerproces en nadenken leren variant over de relevantie van het geleerde gecom aan het eind van deze lessenserie willen we nog meer van je weten dan of je nu een goede informatieve tekst kunt schrijven we willen ook weten of je nu nieuwe aanpakken geleerd hebt zowel van het schrijven als van het zelfstandig leren om ons dat te laten zien moet je de opdrachten hieronder maken samen vormen die ook een soort toets voor deze toets krijg je geen cijfer maar dat maakt hem niet minder belangrijk als het goed is leer je er zelf ook weer van terwijl je hem maakt denk er dus goed over na en neem er de tijd voor opdracht 31 je bent in de afgelopen lessen bezig geweest om een informatieve tekst te schrijven in stappen 1 schrijf uit je hoofd de stappen op die je je nog herinnert in de volgorde waarin je ze gedaan hebt 2 welke stappen waren nieuw voor je en welke deed je al als je iets schreef 3 bedenk drie situaties een op school een buiten school een later na school waarin je deze stappen aanpak van het schrijven nodig zou kunnen hebben leg uit waarom 4 welke stappen zou je dan weer zetten en welke niet weer leg uit waarom opdracht 32 ook ben je in de afgelopen lessen bezig geweest met zelfstandig leren 1 schrijf uit je hoofd op wat dat zelfstandig leren betekende wat was er anders dan anders in deze lessen op welke punten mocht je meer zelf doen en bepalen dan anders 2 bedenk drie situaties een op school een buiten school een later na school waar in je deze zelfstandig leren aanpak nodig zou kunnen hebben leg uit waarom 29e jaargang nummer 2 nov dec 1999 de zelfstandig leren variant heeft bovendien nog tussentijdse reflectie op het leerproces een voorbeeld opdracht 25 noteer voor jezelf het antwoord op de volgende vragen 1 hoe tevreden ben je over hoe het schrijven ging ging het makkelijker dan je je had voorgesteld of moeilijker op welke punten 2 hoe tevreden ben je zelf over je tekst zoals hij er nu ligt in hoeverre is hij geworden zoals jij wilde welke stukken ervan vind je het beste welke zou je zelf nog willen veranderen bruikbare vragen voor reflectie op het leer de tweede opmerking heeft betrekking op proces in het algemeen zijn die van de haalbaarheid van zelfstandig werken en westhoff 1996 zelfstandig leren ten aanzien van de haalbaarheid van zelfstandig werken hoeft vol 1 wat was je doel gons ons geen twijfel te bestaan we zien 2 heb je dat bereikt leraren en scholen in nederland op grote 3 hoe weet je dat schaal en enthousiast met deze

vernieu 4 kun je dat verklaren wing aan de gang gaan we zien steeds 5 wat betekent dat voor het vervolg meer leermiddelen die deze vernieuwing goed vorm geven de haalbaarheid van zelf standig leren staat ter discussie zo weten wij in termen van bijvoorbeeld daniels besluit 1997 is op autonomie van de leerlingen gericht onderwijs wel haalbaar willen en met twee opmerkingen willen we dit artikel kunnen de leerlingen die gewend zijn dat afsluiten de eerste heeft specifiek betrek hen op hun verzoek alles tot meerdere king op zelfstandig werken doordat dit keren toe wordt uitgelegd en wier werk om steeds de laagste positie inneemt zowel in de haverklap door de docenten wordt onze checklist als in de traject varianten gecontroleerd en met cijfers gewaardeerd kan de indruk ontstaan dat wij zelfstandig wel zoveel verantwoordelijkheid dragen werken geen onderwijsvernieuwing zouden vallen de zwaksten niet tussen de wal en vinden en alleen zelfstandig of zelfverant het schip als ze steeds maar op zichzelf zijn woordelijk leren zie bijvoorbeeld daniels aangewezen 1997 dit is geenszins het geval tref worden van zelfstandig werken zijn een onze mening is dat de antwoorden op deze vergrote dosis eigen activiteit en minder en dergelijke vragen alleen kunnen worden leraarafhankeijkheid bij de leerling door de verkregen via zorgvuldige praktijktests alle vergrote sturing die van het leermiddel uit materiaal dat vervaardigd wordt in het kader gaat beide achten we een grote stap voor van het project zelfstandig leren in de vak uit vergeleken bij het klassikale doceer en ken van het voortgezet onderwijs zal dan luisteronderwijs ook als de stap naar meta ook voorzover mogelijk worden uitgetest in cognitie het trefwoord van zelfstandig leren de lepraktijk waar dit niet mogelijk is zul niet of nog niet wordt gezet is er ons len oordelen worden gevraagd van panels inziens toch al veel gewonnen van leraren en leerlingen over onder andere de haalbaarheid van het materiaal vanuit nov dec 1999 nummer 2 29e jaargang 1k r 5